

Preek zondag 10 mei 2020

Lezingen:

- Exodus 19
- Johannes 14:1-9a

Achtergronden

Na het eerste deel van de tocht door de woestijn is het volk Israël aangekomen bij de berg Sinai – waar de uittocht uit Egypte ook met de roeping van Mozes min of meer begon. Daar liet God zich kennen met zijn Naam – ‘Ik-ben’ – en nu laat Hij zich kennen aan het hele volk. Het volk zal ‘hoofdstukken lang’ bij de berg blijven: van Exodus 19 tot en met Numeri 10, met daartussen heel veel hoofdstukken met leefregels, maar ook de sluiting van het verbond (dat lezen we bij Pinksteren), de geschiedenis met het gouden kalf, en de bouw van de tabernakel, de draagbare tempel.

Het zijn bijzondere verhalen, waarvan bijbelwetenschappers vermoeden dat er verschillende versies van hebben bestaan die later tot één geheel zijn samengevoegd. Ze denken dat onder meer omdat er soms dingen niet logisch of dubbel verteld worden. (Bijv. hoofdstuk 19 vertelt twee keer over het neerdalen, in vs 18 en 20. En Mozes gaat wel heel vaak de berg op en neer in de hoofdstukken).

De HEER verschijnt, om een verbond te sluiten met zijn volk. In zo’n verbond – dat we uit die tijd kennen als politieke verdragen tussen een vorst en zijn onderdanen – worden als in een contract wederzijdse verplichtingen omschreven. Het volk Israël moet op een bijzondere manier bij de HEER gaan horen, als het aan God ligt, als een bijzonder kostbaar eigendom.

‘Een koninkrijk van priesters’, staat er dan. Te midden van de volken van de wereld moet dit volk als een priester de band met God onderhouden. De voormalig opperrabbin van Engeland, Jonathan Sacks, verbindt dat met de Tora, het lezen en leren daarvan. In vroeger tijden behoorden priesters tot de weinigen die geletterd waren: die konden lezen en onderwijzen, uit de heilige boeken ook. (Het woord ‘klerk’ – of kantoorklerk – is verwant met het Latijnse *clerus* en het Engelse *clergy* (beide betekenen: de geestelijkheid, de geestelijken van een godsdienst of kerk). De roeping van het volk Israël was dus ook om het heilige boek en de geboden daarvan in de wereld te bewaren, te doen en bekend te maken.

Daarnaast wordt Israël ‘een heilige natie’ genoemd. Dat betekent niet dat het heilige, moreel superieure mensen zouden moeten zijn. Het betekent een apart gesteld volk, met een bijzondere missie, een bijzondere opdracht. Rabbijn Sacks verbindt ‘heiligheid’ ook daaraan, dat het volk niet alleen maar volk of natie moet zijn, voor zichzelf, maar dat het naar iets hogers moet verwijzen, naar iets meer – naar heiligheid en de Heilige.

Preek

Gemeente,

De HEER verschijnt, de Heilige openbaart zich aan Mozes en het volk. En dat is een enorm, overdonderend gebeuren, met oerkrachten, met geweld, natuurgeweld. Met stormwind, met donder en bliksem, met een aardbeving en rook en vuur, de berg Sinai wordt als een vulkaan. Zo verschijnt de God van Israël in de wereld, in de geschiedenis van de wereld, de geschiedenis van zijn volk.

Het zijn de verschijnselen die in de godsdiensten van die tijd bij de verschijningen van goden hoorden. Vaak werden de goden ook als verbonden gezien met die verschijnselen: goden zaten vast aan plaatsen, aan bergen bijvoorbeeld, of er waren storm-goden. Het zijn dezelfde verschijnselen, maar duidelijk is dat het bijverschijnselen zijn. Het kan ook zonder. Het lijkt er zelfs op, dat de Eeuwige er hier gebruik van maakt (Ex. 19:9)

We lezen dit verhaal na de week met de dodenherdenking en bevrijdingsdag. En ook deze 10de mei is datum die verbonden is met de Tweede Wereldoorlog. 80 jaar geleden vielen Duitsland ons land

binnen. Ik kan daar ook op deze dag niet omheen, ook niet vanwege de toespraken van de koning en van Arnon Grunberg.

Voor mensen van mijn generatie komt de oorlog als spannend verhaal, als jongensboek je leven binnen. En ook in volwassen films zit vaak veel heldendom en heroïek. Dan is de oorlog gewonnen. En godzijdank – letterlijk – werd het Duitsland van Hitler overwonnen. Maar daarbij zijn er toch vooral ontelbare, ontelbare verliezers. Van het geweld, de wreedheid, de willekeur. Schokkend waar mensen, waar een hele samenleving toe in staat is.

Ik liep deze week van herdenken van de wereldschokkende oorlog zo rond met dat verhaal van die overdonderende Godsverschijning.

En dan is er de huidige corona-crisis, heel anders (de koning wees daar op) maar toch ook wereldschokkend en met ingrijpende, langdurige gevolgen. De wereld zal hoe dan ook heel anders dan voor de pandemie.

In de kerk kunnen we niet heen om de vraag naar God. Dat is onze kernvraag, of één van onze kernvragen. Waar is God in die wereldschokkende gebeurtenissen? Waar is Hij deze tijd?

De oorlog en de tijd erna wederopbouw riepen ook die vraag op. God werd gezocht, er werd gebeden. Velen vonden troost en steun, kregen antwoord op gebed. Velen ook niet. Er zat ook veel geloof en hoop in de tijd na de oorlog. *Weder*-opbouw werd dat genoemd, maar van een nieuwe samenleving. Met nooit weer oorlog in Europa, nooit meer Auschwitz.

Tegelijkertijd is het geloof ook stukgelopen op de oorlog. Want hoe heeft dat kunnen gebeuren, waar is God, wie is God als dit gebeuren kan, als Hij dit gebeuren laat. Had Hij de aanslagen op Hitler niet kunnen laten slagen? Had Hij de geallieerden niet kunnen bewegen de aanvoerwegen naar de vernietigingskampen te bombarderen?

Daar is geen antwoord op.

Aan alle vreselijke dingen denken we liever niet, aan de pijn, de wreedheid. Je kunt daar misschien ook niet mee leven, je wordt er somber van. Maar zou het ons niet leren anders te leven als we er vaker aan dachten? Misschien zouden we – gelovend dat Hij erbij is en er zijn zal – Hem kunnen vinden. Vooral: zouden we er de stem van God in kunnen horen?

Ook in Exodus gaat het om die stem, om het Woord. Want er is wel veel te zien, maar dat verbergt vooral het zicht op de Eeuwige. Het volk krijgt Hem niet te zien. Maar wat ze zien, spreekt van Hem. Die geweldige verschijnselen beelden iets uit van Hem, namelijk de grootheid van deze God. Die God verschijnt als enorme kracht. Dat is ook beangstigend en gevaarlijk: te dichtbij komen is dodelijk. We komen dat op verschillende plaatsen in de bijbel tegen. Die absolute heiligheid. Ik denk dat velen daar moeite mee hebben. Moet dat, kan het niet minder? Kan God zijn heiligheid niet wat zachter zetten?

Soms gebeurt dat misschien ook wel in andere verhalen. Maar de hoofdlijn is denk ik toch dat dat niet kan. En dat dat ook niet moet. Want God is God. Dit is wat Hij is. En wij leven ook van die absolute heilige kracht.

En als mens moet je gewoon je plaats kennen. Dat horen we niet graag. Zeker Nederlanders niet. Als iets niet mag willen we het juist doen, want waarom zou het niet mogen?

[Dat zien we ook aan de Nederlandse corona-maatregelen. In Nederland – zo zeiden sociale wetenschappers – werkt zo'n strenge lock-down niet. Hier moet er individuele vrijheid zijn, Nederlanders vinden het belangrijk inspraak te hebben en zelf te beslissen. Heel slim om dus van een intelligente lock-down te spreken: we krijgen zo het idee dat we heel slim zijn ...]

Zo'n verhaal over de heiligheid van God is dan storend. Het stoort ons denken en spreken over God als lief en altijd nabij. Of het verstoort het beeld dat we daarvan hebben. We praten soms te

makkelijk over God – ik ook. We praten Hem soms naar ons toe. Dat wij onze wegen kunnen gaan en dat Hij er toch wel altijd bij is. Dan draait het toch om ons, en onze wil, ons leven zoals we dat hebben willen.

Hier in dit verhaal komt God. Hij toont zich. Op dezelfde plaats als dat Hij verscheen aan Mozes in het klein, zo gaat het nu in het groot. Toen openbaarde Hij zijn Naam: Ik-ben-die-ik-ben. En Ik heb gehoord het klagen van mijn volk. Ik ken hun pijn.

Het is alsof Hij dat erin wil hameren. Ik. Ben. Er. Vergeet dat niet. Ik. Ik heb jullie uitgeleid en heb je hier tot bij mij gebracht. Daar was alle kracht, alle heiligheid, alle heftigheid en woede voor nodig, die we ook hier weer terugzien. Tegelijkertijd is er een even intense en diepe zorg en bezorgdheid, een tederheid – in dat prachtige, adembenemende beeld van die adelaar met zijn vleugels. Het beeld is van de adelaar die z'n jongen draagt, leert vliegen en ze opvangt. Een beeld dus van vaderschap of beter ouderschap, zoals de Eeuwige zich ook heeft laten kennen als Vader/Ouder van Israël als zijn eerstgeboren Zoon/kind. Het is een beeld van macht en kracht: het zijn sterke vleugels. Maar het is ook licht, het is vliegen, zweven, gedragen worden door iemand die het dragen kan. Die er is. Die er is voor jou, Israël.

Ik ben. En Ik wil mij aan jullie verbinden. Ik wil er op een bijzondere manier voor jullie zijn, zodat jullie op een bijzondere manier voor mij zijn – en van mij zijn.

Ik wil jullie God zijn, met al mijn kracht en heiligheid – die als je niet luistert, verkeerd gebruik levensgevaarlijk en dodelijk is, maar die als je luistert levensreddend, levendmakend is. Met al mijn zorg en tederheid. En hoe de HEER die kracht en heiligheid kanaliseert horen we de komende weken. Hoe dat in de geboden zit, regels voor een rechtvaardige samenleving. Tegen Egypte, tegen Amalek, waar het vorige week over ging.

[Ik moest er nog aan denken toen ik een paar fragmenten van oorlogsfilms zag, van het geweld van mitrailleurs en handgranaten en duikbommenwerpers. Dat doen mensen dus soms met die geweldige krachten in de schepping. Of, heel anders: mensen gaan voor de fun de ruimte in.]

Deze God wil een verbond sluiten. En we voelen meteen aan wat voor een enorme spanning op die verbintenis staat. Dat kan nooit goed gaan. Die God is zo heilig en krachtig, en mensen zo zwak ... De Eeuwige heeft het land van belofte voor ogen, en het volk hangt nog altijd aan Egypte. Mozes is de (be)middelaar, de koppelaar die alles doet, die er zijn leven aan wijdt om die twee bij elkaar te houden. Zo zal Jezus dat nog indringender doen. Want bij Jezus komt die spanning tussen de heilige God en de doodgewone mensen tot ontlading. Hij spreekt, maar wordt voortdurend niet begrepen. Maar ook als wij het niet begrijpen, dan nog zegt Hij: ik breng jou bij de Vader. Daarom ga ik mijn weg. En dat is de weg.

Jezus als 'de weg, de waarheid en het leven' is voor sommigen een struikelblok. Want dan is het exclusief. Vaak wordt dat zo opgevat: alleen mensen die in Jezus geloven, of anders en misschien nog wat scherper gezegd: die christen zijn, horen bij God en komen bij God. Iedereen die niet of anders geloofd, komt daar niet en gaat verloren. Dat zou dan zelfs voor de Joden gelden die niet in Jezus als de messias geloven.

Ik lees het zo niet. Want zo staat het er niet. Er staat: 'niemand komt tot de Vader, dan door mij.' Dat betekent: wie bij de Vader komt, wordt daar door Jezus gebracht. Jezus staat daarin dus centraal. Hij is Heer. Hij is bepalend. Niet ons geloof. Natuurlijk: als je in Jezus gelooft, kun je erop vertrouwen dat Hij je bij de Vader brengt. Sterker nog: dan mag je erop vertrouwen dat je in dit leven al bij de Vader bent en dus kind van God bent. Dat is zeker de boodschap van het Johannes-evangelie. Geloven in Jezus doet ertoe. Maar geloven is dat wel het doen van Jezus' geboden. 'Blijf in mijn liefde'. Ik geloof dat die liefde breder werkt dan

alleen binnen het christelijk geloof, en ik geloof dat Jezus daarover zal oordelen. En dat we het dus aan Hem moeten overlaten. En daarmee blijven in Zijn liefde, daarvan getuigen.

Het is een spanningsvolle relatie, dat verbond. Het gaat niet vanzelf. Maar het kan. Als Mozes het bij elkaar heeft gehouden. Als Jezus ons toch brengt bij de Vader en met Hem verbindt. Dan kan het. Als we de Zijn stem horen. De woorden van Mozes, de woorden van Jezus. Als de stem van God horen. Als we horen wat heilig is.

In onze tijd zien we ook iets van die spanning terug. En horen we ook die stem. We zien aan de ene kant een heleboel solidariteit, mensenliefde, goede initiatieven, mensen die voor anderen klaarstaan. Dat gebeurt vaker in crisis-situaties; goedheid en medemenselijkheid zit diep in ons. [Rutger Bregman wijst daar ook op in zijn boek *De meeste mensen deugen.*] Het is ook iets wat we leren uit deze crisis. We zien wat werkelijk van waarde. Ik geloof niet dat dat het doel is van deze crisis en dat het les is van God. Het kan wel ons gelovige antwoord zijn, hoe wij God vinden in deze crisis, hoe wij zijn stem horen.

Tegelijkertijd maakt de samenleving en de politiek zich klaar om alles weer op te starten, en dat klinkt toch vooral als dat alles weer zoveel mogelijk gewoon moet gaan draaien. Maar gaan we dan weer gewoon terug naar de wereld waarin de helden van de zorg in een jaar verdienen wat helden in de sport of topmanagers in een halve week verdienen? Gaat het vliegverkeer en de toeristische industrie gewoon verder? We willen graag terrassen open, maar zouden we niet moeten zeggen: er staat oogst op het land, dat is werkelijk van waarde – dat moet eerst.

Ik weet ook wel: dat is idealistisch gepraat, dat zijn dromen, dat kan niet, zo werkt het niet. Ik hoop dat we ook aanvoelen hoe ver onze wereld dan van Gods bedoelingen af staat. Hoe weinig we daarin werkelijk gehoor geven aan de stem van God. We kunnen die wereld niet zomaar veranderen. We leven daarin, kunnen voor een deel eigen keuzes maken, maar in heel veel gaan we mee.

Dan kan het verhaal uit Exodus van vandaag misschien huiveringwekkend zijn. Want gaan wij niet grenzen over? Wat gebeurt er als we los raken van die God, of tegen Hem ingaan?

Maar tegelijkertijd is de zaak van God, met die machtige verschijning opeens heel kwetsbaar. Het is maar een woord, een oud verhaal: de Heer heeft een begin willen maken, met een volk, en midden in dat volk Jezus. Als een volk en een geloofsgemeenschap die anders leeft.

Maar wie hoort die stem nog: Ik ben er, Ik haal je uit Egypte en haal de angst en het slavenbestaan uit je. Ik bevrijd je en draag je op mijn vleugels. En Ik, alleen Ik leer je vliegen, en leven zo vrij als een vogel in de lucht.

Laten we gehoor geven aan die stem, gemeente. Hoor die stem.

Amen.